

ایوان مدائن بختری

راضیه سلمانپور

دکترای زبان و ادبیات فارسی

چکیده

در ادبیات عرب شاعران در مورد ایوان مدائن اشعاری سروده‌اند؛ از جمله: عبدالرحمن بن عبدالله همدانی، آدم بن عبدالعزیز، ابونواس و بختری، که از همه آن‌ها شاخص‌تر است.

بختری در زمان مأمون در منبج متولد شد و به کمک استادش، ابوتمام، وارد دستگاه خلفا گردید و مداح شش خلیفه، به خصوص متوکل عباسی شد. بختری شاعر بزرگ، بی‌همتا، سهل و ممتنع‌گوی ادبیات عرب است.

او در اشعارش از الفاظ راحت و ساده استفاده می‌کند و الفاظ پیچیده و کلمات نامفهوم به کار نمی‌برد. بیشتر اشعار بختری در مدح است و کمی هم رثا و هجا و عتاب دارد.

بختری در وصف، سرآمد شاعران عرب به حساب می‌آید و توصیف‌های او دارای دوشاخه است: وصف طبیعت و وصف بناها. دیدن مناظر پرشکوه شهر، بناها و دیگر مظاهر تمدن در بختری تأثیری شگرف برجای نهاد. چنان‌که در آثار خود با شوقی زیاد به وصف آن‌ها پرداخت؛ از جمله: دو کاخ معروف معتمد موسوم به «عشوق» و «مشوق» همچنین وصف استادانه ایوان مدائن و طاق کسری.

قصیده بختری برترین قصیده در وصف ایوان مدائن و عظمت و فضیلت پادشاهان

ساسانی به زبان عربی است. بختری در این قصیده در مورد علت آمدنش به ایوان مدائن و سرودن شعر ایوان مدائن، گله و شکایت از روزگار، بیان عظمت ساسانیان و کارهای آن‌ها، عظمت و بلندی کاخ ایوان مدائن، توصیف نقوش دیوارهای ایوان مدائن، خود ایوان و ویرانه‌های آن و گریستن بر آن‌ها و علت گریستن و مقایسه سرزمین ایران با سرزمین عربستان و... شعر سروده است.

کلیدواژه‌ها: ایوان، مدائن، بختری، خاقانی، ساسانی.

مقدمه

احمد مهدوی دامغانی به درخواست حبیب یغمایی برای نخستین‌بار در سال ۱۳۴۱ قصیده ایوان مدائن بختری را به فارسی ترجمه کرد که در مجله یغما منتشر شد. در این مقاله از این ترجمه و همچنین ترجمه رفیعی، استاد دانشگاه تبریز، و ترجمه قصیده یادشده از کتاب جعفر انوار، استاد دانشگاه تهران، و از قصیده بختری به زبان عربی از کتاب «المجانى الحديثه»، ج ۳، سال ۱۳۸۶ (از صفحه ۱۲۱-۱۱۷) استفاده شده است.

ایوان مدائن بختری در ارتباط با ایوان مدائن خاقانی است که در کتاب ادبیات

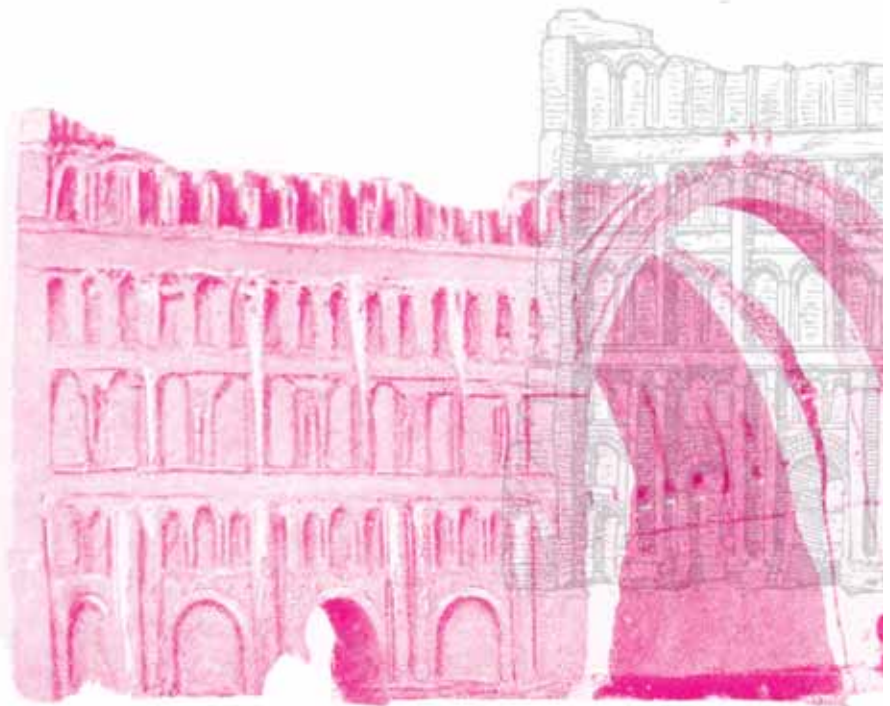
فارسی (۲) پیش‌دانشگاهی به آن اشاره‌ای شده است.

پیش از پرداختن به ایوان مدائن بختری، در مورد شاعرانی که قبل از بختری در مورد ایوان مدائن شعر سروده‌اند و نیز در مورد زندگی و سبک او سخن می‌گوییم.

ایوان مدائن در شعر شاعران عرب قبل از خاقانی

۱. **عبدالرحمن بن عبدالله همدانی:** به گفته مهدوی دامغانی شاید اولین بار نام «ایوان کسری» در شعر عرب، در مطلبی از رجزی از عبدالرحمن بن عبدالله همدانی (همدان، نام قبیله است) معروف به اعشی همدان آمده است. اعشی هوادار همنام خود، عبدالرحمن بن محمد بن اشعث بن قیس خارجی، بود و در جنگ‌هایی که عبدالرحمن، معروف به ابن‌الاشعث با لشکریان حجاج می‌کرد، شرکت داشت. و در جنگی اسیر شد و سپس به امر حجاج بن یوسف، به خاطر چند مصرع از همین رجزی که در مطلع آن نام ایوان کسری آمده است، سر از تنش جدا کردند.

۲. **آدم بن عبدالعزیز:** او از معدود امویانی است که از کشتار هولناک ابوالعباس سفاح، دومین پادشاه عباسی،

و در بسیاری از قصاید و قطعات خمریه یا مدحیه یا دیگر قطعات سروده خود نحوه زندگی تازیان را تحقیر می‌کند و از اینکه آنان بر اطلال و دمن زاری می‌کنند، نفرت خود را بیان می‌دارد و اشتیاق و آرزوی خود را بر تجدید مجد و فر و شکوه ایران آشکار می‌کند و با سربلندی نام فرمانروایان ایرانی و شهرهای ایران و طرز لباس پوشیدن و آرایش و نشست و برخاست و ظرافت و نکته‌سنجی هم صحبتان ایرانی زبان را در اشعار خود می‌آورد، چندین بار (شاید بیش از ده بار) از کسری، شاپور، پرویز و ایوان کسری یاد می‌کند. معروف‌ترین اشعار او درباره ایوان کسری، همان قطعه مشهور «سینه» است.» (مهدوی دامغانی، ۱۳۸۴: ۶).

ادامه مطلب در وبگاه نشریه

۴. به یاد خوش گذرانی و باده‌گساری خسرو، می‌ای را که رنگش چون زعفران بود، نوشیدم.
۵. و چنان سرمست شدم که خودم را چون کسری، که در جشن مهرگان تاجی

جان سالم به در برد. سفاح بر او منت گذاشت و او را به خاطر جدش، عمر بن عبدالعزیز، نکشت و رها کرد. آدم در ابتدای جوانی سخت شراب‌خوار بود اما بعدها توبه کرد.

از او قطعه‌ای پنج بیتی درباره ایوان کسری و باده‌گساری در آنجا باقی مانده که مضمون دو بیت اخیر آن مشهور است ولی اصل قطعه چنین است:

اقول و راغنی ایوان کسری
براس معان او ادروسفان
و ابصرت البغال مربطات
به من بعد ازمان حسان
یعز علی ایی ساسان کسری
بموقفکن فی هذا المكان
شربت علی تذکر عیش کسری
شرابا لونه کالزعفران
و رحمت کانتی کسری اذا ما
علاه التاج یوم المهرجان

ترجمه: ۱. در «راس معان» یا «ادروسفان» بودم که ایوان کسری سخت شیفته و شگفت‌زده‌ام ساخت.

۲. دیدم پس از سال‌های خوشی که بر ایوان گذشته است، اینک استران را در این ایوان بسته‌اند.

۳. چه سخت و ناگوار است بر خسرو ساسانی، نگه‌داشتن و ایستادن استران در اینجا.

بحتری در این قصیده در مورد علت آمدنش به ایوان مدائن و سرودن شعر ایوان مدائن، گله و شکایت از روزگار، بیان عظمت ساسانیان و کارهای آن‌ها، عظمت و بلندی کاخ ایوان مدائن، توصیف نقوش دیوارهای ایوان مدائن، خود ایوان و ویرانه‌های آن و گریستن بر آن‌ها و علت گریستن و مقایسه سرزمین ایران با سرزمین عربستان و... شعر سروده است

بر تارک نهاده باشد، یافتم.

۳. **ابونواس:** «پنجاه سال پس از آدم بن عبدالعزیز، حسن بن هانی اهوازی، شاعر ایرانی نژاد و والامقام عرب، که همواره شیفته شکوه و عظمت ایران بود

منابع

۱. ابن اثیر، عزالدین؛ تاریخ کامل، جلد چهارم، ترجمه سید محمود روحانی، انتشارات اساطیر، چاپ دوم، ۱۳۷۴.
۲. افرام البستانی، فؤاد؛ المجانی الحدیثه، جلد سوم، انتشارات ذوی القربی، چاپ سوم، ۱۳۸۶.
۳. انوار، امیرمحمود؛ ایوان مدائن از دیدگاه دو شاعر نامی تازی و پارسی بحتری و خاقانی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۴. بهروز، اکبر؛ تاریخ ادبیات عرب، انتشارات دانشگاه تبریز، ۱۳۵۹.
۵. رفیعی، یدالله؛ شرح قصیده بحتری در وصف ایوان کسری (۱) (۲)، ۱۳۸۴/۱۲/۲۴.
۵. شوقی ضیف؛ الفن و مذاهبه فی الشعر العربی، دارالمعارف، چاپ دهم، مصر، بی‌تا.
۶. صفا، ذبیح‌الله؛ تاریخ ادبیات در ایران، انتشارات فردوس، چاپ پانزدهم، تهران، ۱۳۷۸.
۷. عبدالجلیل، ج.م؛ تاریخ ادبیات عرب، آ. آذرنوش (ترجمه از فرانسه)، امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۶۳.
۸. الفاخوری، حنا؛ تاریخ ادبیات زبان عربی، ترجمه عبدالحمید آیتی، انتشارات توس، چاپ دوم، ۱۳۶۸.
۹. ابوالقاسم، فردوسی؛ شاهنامه فردوسی، به تصحیح رستم علی یف، به کوشش سعید حمیدیان، نشر قطره، چاپ نهم، ۱۳۸۷.
۱۰. کریستن سن. آرتور؛ ایران در زمان ساسانیان، ترجمه رشید یاسمی، قسه‌پرداز، چاپ دهم، تهران، ۱۳۷۹.
۱۱. مهدوی دامغانی، احمد؛ «ایوان مدائن در متون عربی»، روزنامه اطلاعات، شماره ۲۳۸۸، ۱۳۸۴/۱۲/۲۴.
۱۲. «ایوان مدائن در دیوان بحتری (ایران‌شناسی)»، مجله یغما، شماره اول، سال پانزدهم، فروردین ۱۳۴۱.
۱۳. یوسفی، غلامحسین؛ چشمه روشن (دیداری با شاعران)، علمی، چاپ پنجم، ۱۳۷۳.
14. www.rasekhoon.net